

УДК 339.1

[https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-5\(17\)-111-124](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-5(17)-111-124)

Архіпов Віктор Віталійович,

кандидат технічних наук, судовий експерт Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, E-mail: exavv@ukr.net, тел.: +38-098-695-50-47, бульвар Л. Українки, 26, офіс 501, м. Київ, 01133, <https://orcid.org/0000-0002-7695-2169>

Артюх Тетяна Миколаївна,

доктор технічних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, E-mail: artuykhtn@gmail.com, тел.: +38-050-332-25-42, вул. Васильківська, 90 А, м. Київ, Україна, 03022, <https://orcid.org/0000-0003-3541-6690>

Світлана Ягелюк Володимирівна,

доктор технічних наук, професор кафедри товарознавства та експертизи в митній справі Луцького національного технічного університету, E-mail: cler2010@gmail.com, тел.: +38-095-537-18-98 вул. Львівська, 75, м. Луцьк, Волинська обл. 43018, <https://orcid.org/0000-0002-7428-0848>,

ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ТОВАР У СУДОВІЙ ТОВАРОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Анотація. Розглянуті особливості функціонування енергетичного ринку і особливості його товару – електроенергії. Визначено специфіку споживчої вартості і вартості даного товару, особливості його виробництва, а також реалізації.

До специфіки товару «електроенергія» можна віднести, по-перше, неможливість її зберігання. Її повинно проводитися рівно стільки, скільки буде потрібно, і саме в певний час. Тобто це – ринок без складу зберігання. По-друге, при передачі (продажу) електроенергії неможлива її передача в певному напрямку. Ці властивості визначають специфіку торгівлі електроенергією. Ще однією особливістю електроенергії є те, що вона – найзручнішою формою енергії.

У той же час електроенергія приймає форму товару і має споживчу вартість і вартість. Саме вони визначають специфіку електроенергетичної сфери.

По-перше, електроенергія однакової якості може вироблятися на підприємствах з самим різним технологічним рівнем. Саме ця її властивість створює можливість об'єднувати електростанції, які використовують різні види палива і оснащені обладнанням неоднакового технологічного рівня в єдині електроенергетичні системи.

По-друге, споживча вартість товару «електроенергія» задовольняє потреби людини в момент її виробництва, оскільки в даний час не існує методів зберігання електроенергії в значних кількостях. Це зближує електроенергетику зі сферою послуг.

Серйозні відмінності від останньої полягають в тому, що після приєднання споживача до джерела електроенергії створюється можливість споживання електроенергії, проте саме споживання настає не відразу, в результаті домовленості продавця та покупця, а пізніше. На відміну від сфери послуг, в електроенергетиці важливо оцінити, враховуючи минулі обсяги споживання, а також види і обсяги господарської діяльності споживачів, майбутні можливі максимальні значення навантаження і максимального споживання електроенергії. Це так звані пікові навантаження.

Дана особливість електроенергетики призводить до того, що у вартості тарифів на електроенергію (особливо для великих споживачів) може враховуватися як можливість споживання, так і власне споживання (що приймає форму плати за дозволену до споживання потужність і за фактично спожиту електроенергію).

Встановлено, що найбільш достовірною та об'єктивною інформацією про рівень цін на роздрібному ринку електроенергії в Україні може бути цінова інформація, що міститься у у Звітах з моніторингу функціонування роздрібного ринку електричної енергії на офіційному сайті НКРЕКП, яку можна використовувати при проведенні судових товарознавчих досліджень.

Ключові слова: енергетика, електроенергія, властивості товару електроенергії, особливості товару електроенергії, ціноутворення в електроенергетиці, роздрібний ринок електроенергії.

Arkhipov Viktor Vitaliiovich,

Candidate of Technical Sciences, Forensic Expert, Research Center for Forensic Expertise on Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, 01133, Kyiv, 26 Lesi Ukrainky Blvd; Contact tel.: (044) 592-14-01, E-mail: exavv@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-9594-6314>.

Artyukh Tatyana Mykolaivna,

Doctor of Technical Sciences, Professor, Kyiv National Taras Shevchenko University; 03022, Kyiv, Vasilkivska str., 90A, Contact tel.: +38-050-332-25-42, E-mail: artyukhtn@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3541-6690>

Svitlana Yaheliuk Volodymyrivna,

Doctor of Technical Sciences, Professor, Lutsk National Technical University, 43018, Lutsk, Lvivska str. 75, Contact tel.: +38-095-537-18-98, E-mail: cler2010@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7428-0848>.

ELECTRICITY AS A SPECIFIC GOODS IN FORENSIC COMMODITY EXAMINATION

Abstract. Features of functioning of the energy market and features of its goods – the electric power are considered. The specifics of consumer value and value of this product, features of its production, as well as sales are determined.

The specifics of the product «electricity» include, first, the impossibility of its storage. It should be held exactly as needed, and at a certain time. That is, it is a market without storage. Secondly, when transmitting (selling) electricity, it is impossible to transmit it in a certain direction. These properties determine the specifics of electricity trade. Another feature of electricity is that it is the most convenient form of energy.

At the same time, electricity takes the form of goods and has a consumer value and value. They determine the specifics of the electricity sector.

First, electricity of the same quality can be produced at enterprises with different technological levels. It is this property that makes it possible to combine power plants that use different types of fuel and are equipped with equipment of different technological level into a single power system.

Secondly, the consumer value of the product «electricity» meets the needs of man at the time of its production, because currently there are no methods of storing electricity in large quantities. This brings electricity closer to the service sector. Serious differences from the latter are that after the consumer connects to the source of electricity, it is possible to consume electricity, but the consumption itself does not occur immediately, as a result of an agreement between seller and buyer, and later. In contrast to the service sector, in the electricity sector it is important to assess, taking into account past consumption volumes, as well as the types and volumes of economic activity of consumers, the future possible maximum values of load and maximum electricity consumption. These are the so-called peak loads.

This feature of electricity leads to the fact that the cost of electricity tariffs (especially for large consumers) can take into account both the possibility of consumption and actual consumption (which takes the form of payment for permitted capacity and for actually consumed electricity).

It is established that the most reliable and objective information on the level of prices in the retail electricity market in Ukraine may be price information contained in the Reports on monitoring the functioning of the retail electricity market on the official website of the National Commission for Electricity Market Research.

Keywords: energy, electricity, properties of the electricity product, features of the electricity product, pricing in the electricity sector, retail electricity market.

Постановка проблеми. У 2017 році на Україні було прийнято Закон України «Про ринок електричної енергії»[1], який визначає правові, економічні та організаційні засади функціонування ринку електричної енергії, регулює відносини, пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії для забезпечення надійного та безпечного постачання електричної енергії споживачам з урахуванням інтересів споживачів, розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Електроенергія є товаром тому, що має споживчу вартість; виступає продуктом людської праці, має міно-

ву вартість і вартість; є специфічним товаром, споживча вартість якого унікальна; унікальність електроенергії як товару проявляється і в особливостях ціноутворення на неї.

Формування кінцевих цін електропостачальниками, що здійснюють продаж електричної енергії споживачам, не підлягає регулюванню, крім випадків, передбачених вищезазначеним Законом України щодо постачальника універсальних послуг та постачальника «останньої надії».

Проведення судової експертизи по встановленні ринкової вартості електроенергії може бути викликано різними обставинами. Зокрема, при несанкціонованому підключенні та відбору електроенергії з електричних мереж, може виникнути питання визна-

чення розміру збитків. Необхідність в проведенні оцінки електроенергії, в тому числі і ретроспективної на сьогоднішній день є вже актуальною для корупційних органів при притягнення до відповідальності посадових осіб за корупційні правопорушення і так далі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Нами було зроблено огляд та дослідження літератури, наукових публікацій з судової товарознавчої експертизи, але питання дослідження «електроенергії» як товару у судовій товарознавчій експертизі ні ким із науковців не досліджувався.

Мета статті. Розглянути особливості функціонування енергетичного ринку і особливості його товару – електроенергії. Встановлено специфіку споживчої вартості і вартості даного товару, особливості його виробництва, а також реалізації.

Проаналізувати порядок ціноутворення і визначення вартості електроенергії як специфічного товару.

Виклад основного матеріалу. Електроенергетика має ряд особливостей, невіддільних від специфічного продукту – електроенергії і відрізняють її від інших сфер і галузей.

Основною задачею товарознавства, як науки є виявлення особливостей електроенергії як специфічного товару, що визначає характер ціноутворення на нього.

Як відзначають в своїх дослідженнях деякі товарознавці, електроенергія як товар має свої особливості:

- неможливість запасати електричну енергію (єдність виробництва та споживання);

- залежність обсягів виробництва енергії виключно від споживачів і неможливість нарощувати обсяги виробництва за бажанням і ініціативи енергетиків;

- необхідність оцінювати обсяги виробництва і споживання енергії не тільки в розрахунку на рік, як це робиться в інших галузях промисловості, але і часові величини енергетичних навантажень;

- необхідність безперерйного енергопостачання споживачів;

- планування енергоспоживання на кожен добу і кожен годину протягом року (необхідність розробки графіків навантаження на кожен день місяця з урахуванням сезону, кліматичних умов, дня тижня та інших факторів)[2].

Особливістю електроенергетики є той факт, що при нормальній роботі електроенергетичної системи виробники виступають перед споживачами як єдиний виробник, а всі споживачі виступають перед виробниками як один споживач.

Диспетчер електричних мереж зобов'язаний забезпечити необхідний баланс між споживанням і виробництвом електроенергії. На випадок аварій в енергосистемах встановлюється спеціальна автоматика, яка відключає при зниженні частоти менш важливих споживачів.

До специфіки товару «електроенергія» можна віднести, по-перше, неможливість її зберігання. Її повинно проводитися рівно стільки, скільки буде потрібно, і саме в певний час. Тобто це – ринок без складу зберігання. По-друге, при передачі (продажу) електроенергії неможлива її передача в певному напрямку. Ці властивості визначають специфіку торгівлі електроенергією. Ще однією особливістю електроенергії є те, що вона – найзручнішою формою енергії.

У той же час електроенергія приймає форму товару і має споживчу вартість і вартість. Саме вони визначають специфіку електроенергетичної сфери.

По-перше, електроенергія однакової якості може вироблятися на підприємствах з самим різним технологічним рівнем. Саме ця її властивість створює можливість об'єднувати електростанції, які використовують різні види палива і оснащені обладнанням неоднакового технологічного рівня в єдині електроенергетичні системи.

По-друге, споживча вартість товару «електроенергія» задовольняє потреби людини в момент її виробництва, оскільки в даний час не існує методів зберігання електроенергії в значних кількостях. Це зближує електроенергетику зі сферою послуг. Серйозні відмінності від останньої полягають в тому, що після приєднання споживача до джерела електроенергії створюється можливість споживання електроенергії, проте саме споживання настає не відразу, в результаті домовленості продавця та покупця, а пізніше. На відміну від сфери послуг, в електроенергетиці важливо оцінити, враховуючи минулі обсяги споживання, а також види і обсяги господарської діяльності споживачів, майбутні можливі максимальні значення навантаження і максимального споживання електроенергії. Це так звані пікові навантаження.

Дана особливість електроенергетики призводить до того, що у вартості тарифів на електроенергію (особливо для великих споживачів) може враховуватися як можливість споживання, так і власне споживання (що приймає форму плати за дозволу до споживання потужність і за фактично спожиту електроенергію). Таке можливе і в сфері послуг, але в електроенергетиці воно проявляється особливо яскраво.

Ринок електроенергії своєрідний. Ситуація не змінюється від того, чи проводиться оплата споживаної електроенергії в кредит або після фактичного споживання. Продавець заздалегідь не може знати, про який обсяг

споживання він буде домовлятися з покупцем.

При цьому нічого не змінюється також, якщо в ланцюжку «виробник-споживач» виникають додаткові ланки, наприклад розподільні компанії.

По-третє, на відміну від інших сфер і галузей виробництва, продукт праці – електроенергія не зазнає істотних якісних змін на всіх стадіях технологічного ланцюжка (виробництво, передача, розподіл), оскільки зміна напруги на всьому шляху від виробника до споживача є чисто кількісним. До того ж продукт праці електроенергетиків не залишається у нових товарах навіть в якості якогось матеріального субстрату. А отже, більш складна праця на атомних станціях (у порівнянні з працею на теплової станції на вугіллі або мазуті) не створює нової споживчої вартості більш високої якості (як в інших галузях) і це не відображається на конкурентоспроможності товару «електроенергія».

Набагато важче підтримувати якість продукту «електроенергія» в технічному сенсі. З ростом електроспоживання та створенням національних і міжнародних енергосистем складність цього зростає. Суб'єкти сучасної економіки як споживачі пред'являють до якості електроенергії все більш високі вимоги. Саме тому існує точка зору, згідно з якою основними напрямками продуктової політики електрогенеруючих компаній повинно бути забезпечення високої якості продукції, що поставляється, зокрема відповідність технологічним показникам (значенням частоти і напруги), а також надійність і стабільність поставок [3].

Крім того, електроенергія, беручи участь в процесі виробництва, переносить свою вартість на створюваний продукт, не вносячи в нього ніяких змін матеріально майнового характеру, тому з маркетингової точки зору її

не можна віднести ні до одиничного товару, ні тим більш до товару-групи, товару об'єкту або товару- програмі [4].

Відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії»[1] впровадження нового ринку електричної енергії в Україні було здійснено в два етапи. З 01.01.2019 стартувала робота роздрібного ринку електричної енергії за новими правилами, а з 01.07.2019 був запущений ринок «на добу наперед» та внутрішньодобовий ринок, ринок двосторонніх договорів, балансуєчий ринок, а також ринок допоміжних послуг.

Роздрібний ринок електричної енергії – система відносин, що виникають між споживачем електричної енергії та електропостачальником у процесі постачання електричної енергії, а також іншими учасниками ринку, які надають пов'язані з постачанням електричної енергії послуги.

Учасниками роздрібного ринку електричної енергії є:

- Електропостачальники;
- Оператор системи передачі;
- Оператори систем розподілу;
- Оператори малих систем розподілу;
- Споживачі (у тому числі основні споживачі та субспоживачі);
- Виробники електричної енергії (які підпадають під визначення розподіленої генерації).

Ефективна організація роздрібного ринку електричної енергії має велике значення для функціонування і розвитку електроенергетичної галузі та полягає у створенні ефективної і прозорої системи взаємовідносин, формуванні сприятливих умов для реальної конкуренції серед електропостачальних компаній, а також створенні умов для забезпечення надійного та безперервного постачання електричної енергії кінцевому спо-

живачу. У цьому контексті ключовим є забезпечення впровадження вимог Закону України «Про ринок електричної енергії» [1] в частині відокремлення та незалежності операторів систем розподілу, що полягає у відокремленні збутової функції (постачання електричної енергії) від мережевих функцій (розподіл електричної енергії) електроенергетичного підприємства (обленерго).

На виконання вимог вищезазначеного Закону України у 2018 році відбулося юридичне та функціональне відокремлення діяльності з розподілу електричної енергії обленерго від інших видів діяльності (постачання та виробництво електричної енергії), у результаті чого 33 операторам систем розподілу були видані нові ліцензії на право провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії відповідно до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії, затверджених постановою НКРЕКП від 27.12.2017 № 1470[5], та створеним 28 електропостачальникам видано нові ліцензії на право провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу.

Відповідно до вищезазначеного Закону України[1] постачання електричної енергії є конкурентним видом діяльності та здійснюється електропостачальниками на підставі ліцензії на право провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу, виданої НКРЕКП. Відповідно до положень Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу, затверджених постановою НКРЕКП від 27 грудня 2017 року № 1469[6], місцем провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу є територія України, крім по-

стачання універсальної послуги та постачання «останньої надії», для яких місцем провадження господарської діяльності є територія, яка визначається відповідно до положень Закону.

Формування кінцевих цін електропостачальниками, що здійснюють продаж електричної енергії споживачам, не підлягає регулюванню, крім випадків, передбачених Законом щодо постачальника універсальних послуг та постачальника «останньої надії».

Постачання електричної енергії (ПВЦ) здійснюється на підставі договору про постачання електричної енергії споживачу, який розробляється електропостачальником на основі Примірного договору про постачання електричної енергії споживачу, форма якого затверджена НКРЕКП у складі ПРРЕЕ. *Постачання електричної енергії за цим договором здійснюється за вільними цінами.* Відмінність цього типу договору від інших типів договорів на постачання електричної енергії полягає в тому, що споживач та електропостачальник за домовленістю можуть будувати свої взаємовідносини шляхом доповнення і конкретизації змісту та умов договору, зміни окремих умов договору за взаємною згодою сторін, зокрема щодо вартості/ціни послуги, способу та порядку оплати, порядку обліку електричної енергії, порядку припинення та відновлення постачання електричної енергії тощо, на взаємовигідних умовах.

Постачальник універсальної послуги (далі – ПУП) – визначений відповідно до Закону електропостачальник, який виконує зобов'язання щодо надання універсальної послуги³. *Упродовж трьох років з 01 січня 2019 року функції постачальників універсальних послуг на закріплених територіях (області та місто Київ) виконують 25 електропостачальників, створених у результаті здійснення заходів з відокремлення ОСР відпо-*

відно до вимог пункту 13 розділу XVII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України [1].

Постачальник універсальних послуг здійснює постачання електричної енергії на підставі договору про постачання електричної енергії постачальником універсальних послуг, який розробляється ПУП на основі Типового договору про постачання електричної енергії постачальником універсальних послуг, форма якого затверджена НКРЕКП у складі ПРРЕЕ. Особливістю цього типу договору є те, що сторони не можуть відступати від його змісту, але мають право конкретизувати його умови, які не суперечать законодавству. Це в першу чергу стосується питання визначення ціни на послуги постачальника універсальної послуги, оскільки ціни (тарифи) на універсальні послуги кожного ПУП до 31 грудня 2021 року встановлюються Регулятором у відповідності до вимог Закону України «Про ринок електричної енергії» [1].

Постачальник «останньої надії» (далі – ПОН) – визначений відповідно до Закону електропостачальник, який за обставин, встановлених Законом, забезпечує безперебійне постачання електричної енергії споживачам на обмежений період часу. ПОН здійснює постачання електричної енергії на основі Типового договору про постачання електричної енергії постачальником «останньої надії», затвердженого ПРРЕЕ, та у випадках, передбачених Законом «Про ринок електричної енергії» [1]. Договір постачання електричної енергії між постачальником «останньої надії» і споживачем вважається укладеним з початку фактичного постачання електричної енергії такому споживачу. Постачальник «останньої надії» постачає електричну енергію споживачу протягом строку, що не може перевищувати 90 днів. Після завершення

зазначеного строку постачальник «останньої надії» припиняє електропостачання споживачу.

З метою забезпечення загального економічного інтересу в електроенергетичній галузі України, необхідного для задоволення інтересів громадян, суспільства і держави, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 року № 1023-р[7] *постачальником «останньої надії»* на період з 01 січня 2019 року до 01 січня 2021 року визначено *Державне підприємство зовнішньоекономічної діяльності «Укрінтеренерго»*.

Територія здійснення діяльності ДПЗД «Укрінтеренерго» як постачальника «останньої надії» – територія України, крім території, на якій органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження.

Розподіл електричної енергії операторами систем розподілу (далі – ОСР). Оператор системи розподілу – юридична особа, відповідальна за безпечну, надійну та ефективну експлуатацію, технічне обслуговування та розвиток системи розподілу і забезпечення довгострокової спроможності системи розподілу щодо задоволення обґрунтованого попиту на розподіл електричної енергії з урахуванням вимог щодо охорони навколишнього природного середовища та забезпечення енергоефективності. ОСР надає послугу з розподілу електричної енергії на основі договору споживача про надання послуг з розподілу електричної енергії. Споживач за власним вибором (крім постачання електричної енергії постачальниками універсальних послуг або «останньої надії») оплачує послугу з розподілу за тарифами, встановленими НКРЕКП, безпосередньо на рахунок ОСР або через електропостачальника. Такий вибір зазначається в договорі про поста-

чання електричної енергії споживачу (обраній споживачем комерційній пропозиції). На кінець 2020 року діяльність з розподілу електричної енергії здійснювали 32 ОСР. Найбільшу кількість договорів зі споживачами/користувачами про надання послуг з розподілу електричної енергії, як і в попередніх кварталах, укладено такими компаніями: АТ «ДТЕК Дніпровські електромережі» – 8,0 %; АТ «Харківобленерго» – 7,1 %; ПрАТ «ДТЕК Київські електромережі» – 6,9 %; АТ «ДТЕК Одеські електромережі» – 5,9 %; ПрАТ «ДТЕК Київські регіональні електромережі» – 5,7 % від загальної кількості укладених договорів[8].

Найбільша кількість електропостачальників отримали доступ до електричних мереж ОСР таких компаній: ПрАТ «ДТЕК Київські регіональні електромережі», АТ «ДТЕК Дніпровські електромережі», АТ «Харківобленерго» та ПАТ «Запоріжжяобленерго» шляхом укладення договорів електропостачальника про надання послуг з розподілу електричної енергії з відповідними ОСР.

Роздрібні ціни на електричну енергію. Постачання електричної енергії споживачам здійснюється за вільними цінами, окрім випадків покладення на електропостачальника зобов'язань з надання універсальних послуг або виконання функцій постачальника «останньої надії». Ціни на послуги постачальника універсальних послуг визначаються у відповідності до Порядку формування цін на універсальні послуги, затвердженого постановою НКРЕКП від 05.10.2018 № 1177[9]. Ціна постачальника «останньої надії» визначається відповідно до Порядку формування ціни, за якою здійснюється постачання електричної енергії споживачам постачальником «останньої надії», затвердженого

постановою НКРЕКП від 05.10.2018 № 1179[10].

Роздрібний тариф, за яким споживач оплачував спожиту електричну енергію, **формувався** із:

- **закупівельної ціни** електричної енергії як товару, яку електропостачальник закупив за двосторонніми договорами та/або на організованих сегментах ринку;

- **тарифу на послуги з передачі** електричної енергії;

- **тарифу на послуги з розподілу** електричної енергії (у випадку приєднання до мереж ОСР) на відповідному класі напруги, встановленого НКРЕКП;

- **складової, яка забезпечувала покриття витрат з постачання** електричної енергії, або тарифу на послуги постачальника універсальних послуг, або тарифу на послуги постачальника «останньої надії».

Тарифи на розподіл електричної енергії для кожного оператора системи розподілу є різними і залежать від багатьох факторів, зокрема: структури та стану електричних мереж, втрат електроенергії в мережах, структури та обсягів споживання електроенергії, площі території, що обслуговується. Встановлення тарифів на послуги з розподілу електричної енергії здійснюються відповідно до Порядку встановлення (формування) тарифів на послуги з розподілу електричної енергії, затвердженого постановою НКРЕКП від 05.10.2018 № 1175[11].

Тарифи на послуги постачальника універсальних послуг встановлені у відповідності до вимог Методики розрахунку тарифу на послуги постачальника універсальних послуг, затвердженої постановою НКРЕКП від 05.10.2018 № 1176[12], а тарифи на послуги постачальника «останньої надії» – відповідно до Методики роз-

рахунку тарифу на послуги постачальника «останньої надії», затвердженої постановою НКРЕКП від 05.10.2018 № 1178[13].

Тарифи на електричну енергію для побутових споживачів (населення) згідно з діючими нормативно-правовими актами фіксовані та однакові на всій території України. Ураховуючи соціальний фактор, перегляд рівнів тарифів на електроенергію для населення відбувається без урахування всіх чинників, які мають визначати його рівень. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 № 483[14] щодо покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів фіксована ціна на електричну енергію для побутових споживачів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до Закону України[1] покладення зобов'язань з надання універсальних послуг та/або постачання «останньої надії» не обмежує права електропостачальника здійснювати постачання електричної енергії за вільними цінами. Зазначені положення обумовлюють два підходи до визначення рівня конкуренції на роздрібному ринку електричної енергії.

Підхід 1. При розрахунку враховуються виключно обсяги постачання електричної енергії за договором про постачання електричної енергії споживачу (ПВЦ)

Так за даними, що оприлюднено на сайті НКРЕКП [8] на кінець 2020р. найбільшу частку на ринку за обсягом постачання електричної енергії споживачам ПВЦ займали: ТОВ «Д.Трейдінг» – 29,6 %, **ТОВ «Енерго Збут Транс» – 8,1 %**, ТОВ «Київські енергетичні послуги» – 4,2 %, ТОВ «Торгова електрична компанія» – 3,5 % та ТОВ «Дніпровські енергетичні послуги». Найбільшу частку на ринку за обсягом

постачання електричної енергії побутовим споживачам у розрізі власників ПВД займали: група компаній ДТЕК з часткою на ринку 38,4 %, **ТОВ «Енерго Збут Транс» з часткою 8,1 %** та група компаній ТОВ «Енергопоставка» з часткою 5,4 %.

***Підхід II.** При розрахунку враховуються обсяги постачання електричної енергії за договором про постачання електричної енергії споживачу (ПВД) та обсяги постачання непобутовим споживачам за договором про постачання електричної енергії постачальником універсальних послуг.*

Найбільшу частку на ринку за обсягом постачання електричної енергії непобутовим споживачам серед електропостачальників займали: ТОВ «Д.Трейдінг», **ТОВ «Енерго Збут Транс»**, ТОВ «Київські енергетичні послуги», ТОВ «Дніпровські енергетичні послуги» та ТОВ «Київська обласна енергопостачальна компанія». Найбільшу частку на ринку за обсягом постачання електричної енергії непобутовим споживачам у розрізі власників займали: група компаній ДТЕК з часткою на ринку 35,8 %, група компаній ТОВ «Енергопоставка» з часткою 8,7 % та **ТОВ «Енерго Збут Транс» з часткою 6,7 %**.

На виконання вимог законодавства та з метою відстеження стану, тенденцій та ефективності функціонування та розвитку ринків у сферах енергетики та комунальних послуг та прийняття відповідних рішень, спрямованих на вирішення виявлених проблем, НКРЕКП 14 вересня 2017 року було прийнято постанову № 1120 «Про затвердження Порядку здійснення Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, моніторингу ринків у сферах енергетики та комунальних послуг» [15].

З метою збору даних і актуальної інформації, необхідних для здійснення моніторингу ринку електричної енергії, 29 березня 2019 року Регулятором (НКРЕКП) було прийнято постанову № 450 «Про затвердження форм звітності з моніторингу для учасників ринку електричної енергії та інструкцій щодо їх заповнення» [16]. На основі показників, визначених у вищезазначеній постанові, даних, отриманих із форм звітності з моніторингу за кожний квартал Регулятор інформує про функціонування роздрібного ринку електричної енергії, яку він публікує у **Звітах з моніторингу функціонування роздрібного ринку електричної енергії** на офіційному сайті НКРЕКП.

Державний регулятор у своїх кварталних звітах публікує узагальнену інформацію яку отримують від компаній, які здійснюють постачання електричної енергії за вільними цінами, на роздрібному ринку України. Оприлюднюються мінімальні, середні та максимальні ціни для споживачів групи А та групи Б.

Споживачі групи А, це споживачі із площадками вимірювання, обсяг споживання електроенергії по яких визначається оператором системи за допомогою щодобового автоматизованого дистанційного зчитування облікових даних лічильників (погодинного або меншого періоду інтеграції);

Споживачі групи Б, це споживачі без погодинного обліку.

Як показує експертна практика, інформація яка міститься на сайті державних закупок (<https://prozorro.gov.ua>) не завжди відповідає реальним цінам, що склалися на роздрібному ринку електроенергії в Україні. Це тому, що як правило там також присутня інформація про укладені контракти за демпінговими цінами. За цими контрактами як правило електроенер-

гія може бути поставлена не в повному обсязі, а в деяких випадках постачання електроенергії і зовсім не починалося.

На нашу думку цінова інформація яку оприлюднює у вищевказаних звітах НКРЕКП про ринок електроенергії є найбільш достовірною та об'єктивною, і вона може бути використана при проведенні судових товарознавчих досліджень по встановленні вартості електричної енергії на роздрібному ринку України.

Висновки. Встановлено, що електроенергія є товаром тому, що має споживчу вартість; виступає продуктом людської праці, має мінову вартість і вартість; є специфічним товаром, споживча вартість якого унікальна і вимагає державного регулювання не тільки в умовах внутрішньої кризи, а й в нормальних умовах функціонування економіки; унікальність електроенергії як товару проявляється і в особливостях ціноутворення на неї. Найбільш достовірною та об'єктивною інформацією про рівень цін на роздрібному ринку електроенергії в Україні може бути цінова інформація, що міститься у у Звітах з моніторингу функціонування роздрібною ринку електричної енергії на офіційному сайті НКРЕКП, яку можна використовувати при проведенні судових товарознавчих досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про ринок електричної енергії : Закон України VIII від 13.04.2017р. №2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

2. Дамбаева Е.Ж. Электроэнергия как специфический товар. Известия Байкальского государственного университета, 2010. №2(70). С. 78-81.

3. Самсонов В.С., Вяткин М.А. Экономика предприятий энергетического комплекса; Учебник.- Москва: Высшая школа, 2003. 416с.

4. Кочетов Э.Г. Геоэкономика. Освоение экономического пространства; Учебник для вузов. – Москва: Норма, 2010. 528 с.

5. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 27.12.2017р. №1470. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1470874-17#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

6. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 27.12.2017р. №1469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1469874-17#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

7. Про визначення державного підприємства зовнішньоекономічної діяльності “Укрінтеренерго” постачальником “останньої надії”: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.12.2018р. №1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

8. Звіт з моніторингу функціонування роздрібною ринку електричної енергії у 4 кварталі 2020 року. URL: <https://www.nerc.gov.ua/?news=11448> (дата звернення: 18.10.2021).

9. Про затвердження Порядку формування цін на універсальні послуги: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 05.10.2018р. №1177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1177874-18#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

10. Про затвердження Порядку формування ціни, за якою здійснюється по-

стачання електричної енергії споживачам постачальником «останньої надії»: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 05.10.2018р. №1179. URL: https://www.oblenergo.kharkov.ua/sites/default/files/pdf/consumer/normdoc/postanova_05.10.2018_no_1179.pdf (дата звернення: 18.10.2021).

11. Про затвердження Порядку встановлення (формування) тарифів на послуги з розподілу електричної енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 05.10.2018р. №1175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1175874-18#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

12. Про затвердження Методики розрахунку тарифу на послуги постачальника універсальних послуг: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 05.10.2018р. № 1176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1176874-18#Text>. (дата звернення: 18.10.2021).

13. Про затвердження Методики розрахунку тарифу на послуги постачальника «останньої надії»: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 05.10.2018р. № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1178874-18#Text>. (дата звернення: 18.10.2021).

14. Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.2019р. №483. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2019-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 18.10.2021).

15. Про затвердження Порядку здійснення Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енер-

гетики та комунальних послуг, моніторингу ринків у сферах енергетики та комунальних послуг: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 14.09.2017р. № 1120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1120874-17#Text>. (дата звернення: 18.10.2021).

16. Про затвердження форм звітності з моніторингу для учасників ринку електричної енергії та інструкцій щодо їх заповнення: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 29.03.2019р. №450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0450874-19#Text>. (дата звернення: 18.10.2021).

17. Закон України «Pro innovatsiinu diialnist» [The Law of Ukraine «On the innovative activity»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15> [in Ukrainian].

REFERENCES:

---

1. Закон України «Pro rinek elektrichnoï energii» [The Law of Ukraine «On the electricity market»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> [in Ukrainian].

2. Dambaeva, E.Zh. (2010). Jelektrojenergija kak specificheskij tovar [Electricity as a specific commodity]. *Izvestija Bajkal'skogo gosudarstvennogo universiteta – Proceedings of Baikal State University*, 2(70), 78-81 [in Ukrainian].

3. Samsonov, V.S., Vjatkin, M.A. (2003). *Jekonomika predpriyatij jenergeticheskogo kompleksa [Economics of energy complex enterprises]*. Moskva: Vysshaja shkola [in Ukrainian].

4. Kochetov, Je.G. (2010). *Geojekonomika. Osvoenie jekonomicheskogo prostranstva [Geoeconomics. Development of economic space]*. Moskva: Norma [in Ukrainian].

5. Postanova Nacional'noi komisii, shho zdijsnjue derzhavne reguljuvannja u sferah energetiki ta komunal'nih poslug "Pro zatverdzhennja Licenzijnih umov provadzhennja gospodars'koï dijäl'nosti z rozpodilu elektrichnoi energii". [Resolution of the National Commission for State Regulation in the Spheres of Energy and Utilities «On approval of the License conditions for conducting economic activity in the distribution of electricity»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1470874-17#Text> [in Ukrainian].

6. Postanova Nacional'noi komisii, shho zdijsnjue derzhavne reguljuvannja u sferah energetiki ta komunal'nih poslug "Pro zatverdzhennja Licenzijnih umov provadzhennja gospodars'koï dijäl'nosti z postachannja elektrichnoi energii spozhivachu" [Resolution of the National Commission for State Regulation in the Spheres of Energy and Utilities "On approval of the License conditions for conducting economic activity for the supply of electricity to consumers "] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1469874-17#Text> [in Ukrainian].

7. Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukraïni "Pro viznachennja derzhavnogo pidpriemstva zovnishn'oe-konomichnoi dijäl'nosti "Ukrinterenergo" postachal'nikom «ostann'oi nadiï»" [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine " On determining the state enterprise of foreign economic activity "Ukrinterenergo" as a supplier of "last resort""] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2018-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

8. *Zvit z monitoringu funkcionuvannja rozdribnogo rinku elektrichnoi energii u 4 kvartali 2020 roku* [Report on monitoring the functioning of the retail electricity market in the 4th quarter of 2020]. URL: <https://www.nerc.gov.ua/?news=11448> (data zvernennja: 18.10.2021) [in Ukrainian].

9. Postanova Nacional'noi komisii, shho zdijsnjue derzhavne reguljuvannja u

sferah energetiki ta komunal'nih poslug "Pro zatverdzhennja Porjadku formuvannja cin na universal'ni poslugi" [Resolution of the National Commission for State Regulation in the Fields of Energy and Utilities "On approval of the Procedure for setting prices for universal services"] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1177874-18#Text> [in Ukrainian].

10. Postanova Nacional'noi komisii, shho zdijsnjue derzhavne reguljuvannja u sferah energetiki ta komunal'nih poslug "Pro zatverdzhennja Porjadku formuvannja cini, za jakoju zdijsnjuet'sja postachannja elektrichnoi energii spozhivacham postachal'nikom «ostann'oi nadiï»" [Resolution of the National Commission for State Regulation in the field of energy and utilities " On approval of the Procedure for setting the price at which the supply of electricity to consumers by the supplier of «last resort" "] (n.d.). *www.oblenergo.kharkov.ua*. Retrieved from https://www.oblenergo.kharkov.ua/sites/default/files/pdf/consumer/normdoc/postanova_05.10.2018_no_1179.pdf [in Ukrainian].

11. Postanova Nacional'noi komisii, shho zdijsnjue derzhavne reguljuvannja u sferah energetiki ta komunal'nih poslug "Pro zatverdzhennja Porjadku vstanovlennja (formuvannja) tarifiv na poslugi z rozpodilu elektrichnoi energii" [Resolution of the National Commission for State Regulation in the Fields of Energy and Utilities "On approval of the Procedure for establishing (forming) tariffs for electricity distribution services"] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1175874-18#Text> [in Ukrainian].

12. Postanova Nacional'noi komisii, shho zdijsnjue derzhavne reguljuvannja u sferah energetiki ta komunal'nih poslug "Pro zatverdzhennja Metodiki rozrahunku tarifu na poslugi postachal'nika universal'nih poslug" [Resolution of the National Commission for State Regulation in the Fields of Energy and Utilities "On approval of the Methodology for calculating the tariff for the services of the universal service provider"] (n.d.). *zakon.*

rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1176874-18#Text> [in Ukrainian].

13. Postanova Nacional'noï komisii, shho zdijsnjue derzhavne reguljuvannja u sferah energetiki ta komunal'nih poslug "Pro zatverdzhennja Metodiki rozrahunku tarifu na posluzhi postachal'nika «ostann'oi nadii»" [Resolution of the National Commission for State Regulation in the Fields of Energy and Utilities "On approval of the Methodology for calculating the tariff for the services of the supplier of last resort"] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1178874-18#Text> [in Ukrainian].

14. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni "Pro zatverdzhennja Polozhennja pro pokladennja special'nih obov'jaskiv na uchasnikiv rinku elektrichnoï energiiï dlja zabezpechennja zagal'nosuspil'nih interesiv u procesi funkcionuvannja rinku elektrichnoï energiiï" [Resolution of the National Commission for State Regulation in the Fields of Energy and Utilities "On approval of the Methodology for calculating the tariff for the services of the supplier of last resort"] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2019-%D0%BF#-Text> [in Ukrainian].

15. Postanova Nacional'noï komisii, shho zdijsnjue derzhavne reguljuvannja u

sferah energetiki ta komunal'nih poslug "Pro zatverdzhennja Porjadku zdijsnennja Nacional'noju komisieju, shho zdijsnjue derzhavne reguljuvannja u sferah energetiki ta komunal'nih poslug, monitoringu rinkiv u sferah energetiki ta komunal'nih poslug" [Resolution of the National Commission for State Regulation in the Fields of Energy and Utilities "On approval of the Procedure for implementation by the National Commission for State Regulation in the Fields of Energy and Utilities, monitoring of markets in the fields of energy and utilities "] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1120874-17#Text> [in Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennja form zvitnosti z monitoringu dlja uchasnikiv rinku elektrichnoï energiiï ta instrukcij shhodo ih zapovnennja "Postanova Nacional'noï komisii, shho zdijsnjue derzhavne reguljuvannja u sferah energetiki ta komunal'nih poslug" [Resolution of the National Commission for State Regulation in the Fields of Energy and Utilities "On approval of monitoring reporting forms for electricity market participants and instructions for their completion "] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0450874-19#Text> [in Ukrainian].